

Prof. dr hab. Romuald Brazis

Instytucja użytku publicznego Universitas Studiorum

Polona Vilnensis, Wilno, Litwa

Prezes SNPL w latach 1989–1998

Początki Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy

Tak to się zaczęło

15 sierpnia 1988 r. Sekretarz Odpowiedzialny Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego Polaków na Litwie (SSKPL) Zygmunt Mackiewicz napisał do mnie jakże miły list o następującej treści: „Szanowny Panie R. Brazis, wysoko cenimy Pana wytrwałość i osiągnięcia w pracy naukowej. Sądzimy, że sprawy Polaków oraz przyjaźń między narodami też nie są Panu obce. Zwracamy się dlatego do Pana z propozycją nawiązania kontaktu z naszym Stowarzyszeniem i zostania Jego członkiem.

Planujemy utworzenie Sekcji Pracowników Naukowych, organizowanie spotkań, wyjazdów, sympozjów. Pana wnioski i opinie wpłyną na całość kształtu i planu pracy Sekcji. Prosimy o dokładny adres (...) Załączamy list informacyjny i kartę wstępnego zgłoszenia uczestnika III Kongresu Uczonych Polskiego Pochodzenia (...).”

Nieobce, wcale nieobce mi były sprawy Polaków: przecież sam uczyłem się w ojczystym języku polskim i uczyłem w tym języku młodzież szkolną oraz studentów – przyszyłych nauczycieli w Wilnie i na Wileńszczyźnie. Nieobca mi była też przyjaźń między narodami: wszak wśród moich nauczycieli, a potem i wśród wszystkich, którzy promowali mnie lub docenili moje prace naukowe, byli Polacy, Litwini, Karaimi, Rosjanie, Żydzi, Białorusini, Ukraińcy, Tatarzy, Uzbegy, Azerowie, Austriacy, Amerykanie, Francuzi, Japończycy, Niemcy... Właśnie w Niemczech pracowałem w owym sierpniu 1988 r., gdzie byłem na zaproszenie Insty-

tutu Maxa Plancka. Uczestniczyłem w badaniach pilotażowych zmierzających do zbudowania źródeł promieniowania w pasmie teraherców – poprzez generację wyższych harmonicznych i poprzez inwersyjne obsadzenie stanów (laserowanie) w kryształach. Fascynujący jest ten świat nauki!

Na przełomie 1988/89 roku byłem już w domu, zadzwoniłem więc do Zygmunta Mackiewicza, którego poznałem przypadkiem kilka lat temu u moich rodziców. Pracował w Instytucie Medycyny Eksperymentalnej i Klinicznej. Nie był już Sekretarzem SSKPL, powiedział tylko, że organizacyjnie próbuje coś zdziałać Edward Szpilewski, pracujący w Instytucie Matematyki i Cybernetyki Litewskiej Akademii Nauk. Poznałem Edwarda Szpilewskiego nieco wcześniej w związku z wydaniem pierwszego podręcznika szkolnego z informatyki dla szkół polskich na Litwie. Razem z córką Hanną przełożyliśmy podręcznik z języka rosyjskiego na polski, a Pan Edward był redaktorem naukowym tego polskiego wydania, dlatego na spotkanie grupy dyskusyjnej poszedłem bez tremy. Nieco zmartwiło mnie to, że spotkania odbywały się pokątnie. Byłem zdania, że o naszych sprawach naukowych powinniśmy mówić otwarcie, publicznie, w najlepszych salach. Prezydent Litewskiej Akademii Nauk Litwy Juras Pożela był promotorem mojego doktoratu i habilitacji, a ponadto był człowiekiem na ogół przyjaznym, więc przychylnie przyjął moją prośbę o udostępnienie sali Prezydium AN. I tak powstało pierwsze nasze ogłoszenie o takiej treści: „23 marca 1989 roku o godzinie 16 w małej sali konferencyjnej Prezydium Akademii Nauk (prosp. Lenina 3) odbędzie się zebranie założycielskie Koła Akademickiego SSKPL. Uprzejmie prosimy o udział. Grupa inicjatywna”.

Przewodniczyli zebraniu Kazimierz Czernis i Tadeusz Szejbak, sekretarzami były Izabella Rosicka-Rusiecka i Regina Pamedienė. Referat informacyjny wygłosił Eugeniusz Wasilewski, programowy – Romuald Brazis, projekt uchwały – Edward Szpilewski. Na prezesa Koła wybrany został Eugeniusz Wasilewski. Tyle lakonicznych danych na podstawie zachowanych protokołów.

To Jan Sienkiewicz, Prezes SSKPL, zachęcił do założenia Koła. Rychło się jednak okazało, że spotkania Koła Akademickiego SSKPL, wypełniane dyskusjami ogólnospołecznymi, nie pozostawiały czasu na zgłębianie spraw naukowych. Potrzebna była organizacja bardziej ściśle naukowa.

Sądząc z listy, którą jako dziennikarz jeszcze w 1988 r. „wydobył” Jan Sienkiewicz, na Litwie było około 60 Polaków ze stopniami naukowymi z różnych dziedzin. Pracowali rozproszeni w różnych instytucjach Wilna,

Kowna, Szawli, Kłajpedy... Sprawdziłem stan w instytutach Litewskiej Akademii Nauk w 1988 r. Wśród 212 aspirantów (dziś zwanych doktorantami) Polaków było 5, czyli stanowili oni 2,35% ogółu. Wśród 1751 pracowników naukowych Polaków było 37, tzn. 2,1% ogółu, natomiast spośród 943 kandydatów nauk (dziś zwanych doktorami) było ich już tylko 8, tzn. około 0,8% ogółu. Spośród 116 pracowników ze stopniem doktorów nauk (dziś zwanych doktorami habilitowanymi) Polaków było 3, tzn. 2,6 % ogółu. Ci trzej – to Algirdas Małachowski, Edward Szpilewski i Romuald Brazis, ale tylko dwaj ostatni byli gotowi czynnie uczestniczyć w działalności polskiej społeczności naukowej. Spośród doktorów nauk, przez wiele lat zaangażowanych w popularyzowanie wiedzy naukowej na łamach dziennika „Czerwony Sztandar”, powszechnie znani byli: wicedyrektor Instytutu Medycyny Eksperymentalnej i Klinicznej Medard Czobot i docent Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego Jan Ciechanowicz. Z działalności w SSKPL i udziału w Zjeździe Sajūdisu znany był Zygmunt Mackiewicz, który czynnie działał również w nowo powstałej Fundacji Kultury Polskiej na Litwie im. Józefa Montwiłła.

Przyświecał nam przykład Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1907–1940), ale chodziło też o to, aby nazwa dokładnie odzwierciedlała polską tożsamość narodową członków naszej organizacji i jej przynależność do Litwy. Dla porównania, mimo znacznie lepszego stanu posiadania Litwinów w sferze nauki, w łonie członków Sajūdisu w 1989 r. powstała inicjatywa reaktywowania Towarzystwa Naukowego Litwinów (Lietuvių mokslo draugija), które działało w Wilnie w tym samym czasie, co polskie.

W takich warunkach odbyło się nasze zebranie założycielskie (Fot. 1). Oto wypis z protokołu: „Zebranie Naukowców Polaków Litwy w sali Prezydium Akademii Nauk Litewskiej SRR, 14 kwietnia 1989 roku, Protokół Nr 1. Uczestniczyli: Romuald Brazis, Edward Szpilewski, Eleonora Ciunienė, Jan Balcewicz, Maria Butrymowicz, Piotr Szulski, Eugeniusz G. Wasilewski, Wojciech Stankiewicz, Bogumiła Kurtinaitienė, Tadeusz Szejbak, Witold Filistowicz, Renard Stecewicz, Leon Sokołowski, Jan Ciechanowicz, Zygmunt Mackiewicz, Tadeusz Jakutis, Medard Czobot, Emilia Iwaszkiewicz, Marian Grygorowicz. Przewodniczył Romuald Brazis. Sekretarz Emilia Iwaszkiewicz. Na porządku dnia: Założenie ZNPL, Program i Statut ZNPL. Uchwalili: utworzyć ZNPL (za 17, przeciw 2). Wybrali prezesa R. Brazisa (jednogłośnie) i członków Zarządu: M. Czobota, E. Iwaszkiewicz, E. Szpilewskiego (18 za, 1 powstrzymał się). Jedno miejsce w Zarządzie pozostawiono dla przedstawiciela z Kowna

Fot. 1. 14 kwietnia 1989 roku, w gmachu Litewskiej Akademii Nauk przy al. Gedymina 3 w Wilnie: grupa uczestników zebrania założycielskiego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (od lewej): Jan Ciechanowicz, Romuald Brazis, Leon Sokołowski, Medard Czobot, Tadeusz Jakutis, Eleonora Ciunienė, Witold Filistowicz, Emilia Iwaszkiewicz, Bogumiła Kurtinaitienė, Renard Stecewicz, Wojciech Stankiewicz, Eugeniusz Grzegorz Wasilewski, Tadeusz Szejbak, Piotr Szulski, Edward Szpilewski, Zygmunt Mackiewicz.

Źródło: archiwum prof. dr. hab. R. Brazisa. Foto: W. Charin. Reprodukacja z *Kuriera Wileńskiego*. Oryginał uległ zniszczeniu 13 stycznia 1991 roku podczas napadu żołnierzy armii radzieckiej na redakcje *Kuriera Wileńskiego* i innych pism niepodległościowych w Domu Prasy w Wilnie.

na zatwierdzenie przez Zarząd”. Do ZNPL niebawem z wielką chęcią przystąpili doktorzy nauk Ryszard Kuźmo, Stanisław Majewski, Tadeusz Łozowski.

12 maja 1989 r. w lokalu Instytutu Fizyki Półprzewodników odbyło się posiedzenie Zarządu ZNPL, na którym wybrano prof. dr. hab. Jana Jaszczanina na członka Zarządu – przedstawiciela z Kowna. W Zarządzie ZNPL było więc 3 doktorów habilitowanych i 2 doktorów.

Ponieważ Zjazd SSKPL w dn. 15 kwietnia 1989 r. uchwalił zmianę nazwy SSKPL na „Związek Polaków na Litwie” (Lietuvos Lenkų Sajunga), a wspomniane Towarzystwo Naukowe Litwinów przybrało nazwę Związku Naukowców Litwy (Lietuvos mokslininkų sąjunga), zdecydowaliśmy się przyjąć nazwę „Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy” (Lietuvos Lenkų Mokslininkų Draugija).

Statut SNPL, skierowany do Rady Ministrów LSRR w celu zarejestrowania, niby gorący kartofel był przierzucany z jednego ministerstwa do drugiego, wreszcie Rząd zlecił rozpatrzenie tej sprawy Prezydium Aka-

demii Nauk. Nastąpiła więc pierwsza formalna rejestracja, trudna do przecenienia, gdyż oznaczała uznanie naszego statusu instytucji naukowej badawczej i oświatowej.

Rozeszła się plotka, że rzekomo SNPL zorganizował akademik Juras Pożela, mając mnie jako wykonawcę. Taką informację jako „fakt naukowy” podał Adam Bobryk w swej monografii o Polakach na Litwie⁶. W rzeczywistości Juras Pożela odradzał mi organizowanie jakiegokolwiek instytucji, przekonywał mnie, że przecież i bez tego mogę promować naukę i oświatę, oraz uprzedzał, że działalność w dowolnej instytucji wymaga mnóstwo czasu (chodzi m.in. o administrowanie itd.). W sierpniu 1990 r., tuż przed I Konferencją „Nauka a jakość życia”, minister finansów kazał cofnąć rejestrację SNPL, ale Sygnatariusz Aktu 11 Marca Czesław Okińczyc pomógł odwołać jego decyzję. Niemniej jednak ze statutu musieliśmy wykreślić członkostwo wspierające i członkostwo honorowe, które zdaniem urzędnika w Ministerstwie Sprawiedliwości przeczyły zasadzie demokracji, zakładającej równość wszystkich członków. Odbiło się to negatywnie na zapewnieniu kworum i ogólnie na działalności Stowarzyszenia, np. gdy wybrany przy poparciu SNPL na członka Sejmu RL dr Medard Czobot, Sygnatariusz Aktu 11 Marca, z powodu obciążenia nowymi obowiązkami nie mógł uczestniczyć w pracy SNPL, a my nie mogliśmy mu nadać tytułu członka honorowego. Ograniczało to też wpływ młodzieży czynnej w nauce jeszcze przed uzyskaniem doktoratu. Ograniczenia te udało się przezwyciężyć, czyli zrealizować pierwotne założenia, dopiero po trzydziestu latach, dzięki pracy wyjaśniającej trzeciego Prezesa SNPL prof. dr. Bogusława Gruzewskiego, a ostatecznie zatwierdzić w statucie dzięki staraniom czwartego Prezesa SNPL prof. doktora prawa Henryka Malewskiego. Ale wróćmy do początków działalności.

Praca u podstaw

Już wkrótce po założeniu Stowarzyszenia odwiedziliśmy szkoły średnie w Niemenczynie i Jaszunach, aby przez żywy kontakt z nauczycielami i uczniami zorientować tych ostatnich w wyborze kierunku przyszłych studiów. Reprezentowaliśmy nauki ścisłe: fizykę (Romuald Brazis i Woj-

---

⁶ Bobryk Adam, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005. Zob. przedruk: „Kurier Wileński”, 26.01.2006, s. 8.

ciech Stankiewicz), matematykę (Edward Szpilewski) i astronomię (Kazimierz Czernis). Przygotowaliśmy zestaw zadań konkursowych dla uczniów z fizyki i ogłaszaliśmy je w dzienniku „Czerwony Sztandar” (późniejszy „Kurier Wileński”), a rozwiązania do oceny otrzymywaliśmy od uczniów pocztą tradycyjną (Internetu jeszcze nie było). Nawiązaliśmy kontakt z fizykami w Warszawie, mającymi wielkie doświadczenie w organizowaniu olimpiad fizycznych. Ciężar pracy w tej dziedzinie podjęli dr Tadeusz Łozowski i dr Jan Sirojć. Choć chronologicznie znacznie późniejsza, ale w tym rozdziale najlepiej mieści się też niezwykle ważna inicjatywa o randze międzynarodowej – konkurs Kangur Matematyczny, którego pomysłodawcą był prof. dr hab. Edward Szpilewski⁷.

Członkowie Zarządu SNPL reprezentowali takie dziedziny nauki, jak: fizyka, matematyka, chemia, biologia i medycyna. Podobnie i w całym Stowarzyszeniu dominowali przedstawiciele nauk przyrodniczo-matematycznych, z jednoosobową reprezentacją filozofii (dr Eugeniusz Wasilewski). Niedobór pisarzy, poetów i literaturoznawców skompensowaliśmy jednak, organizując tzw. Środy naukowo-literacko-muzyczne. Rozpoczęły się one wykładem naukowym, np. w jednej sesji dr nauk biomedycznych Zygmunt Mackiewicz zaprezentował swoje badania w dziedzinie struktury komórek mięśni za pomocą mikroskopu elektronowego, w innej – młodzieńca mgr farmakologii Maria Stasiulewicz z Landwarowa zafascynowała słuchaczy znajomością leczniczych właściwości ziół, robaków i żuków, które występują na Wileńszczyźnie. Po wykładach głos zabierali poeci: Romuald Mieczkowski, Józef Szostakowski, Aleksander Sokołowski, Alicja Rybałko, Henryk Mażul, Aleksander Śnieżko, jak też zupełnie młodzi adeptci poezji. Towarzyszyli im muzycy, wykonując utwory na skrzypcach, na fortepianie. Pamiętam, jak pewnej środy wszyscy – fizycy i poeci – po kolei recytowaliśmy i podziwialiśmy poezję Tomasa Venclowy w przekładzie Czesława Miłosza. Działo się to w pięknej sali Instytutu Medycyny Eksperymentalnej i Klinicznej przy ul. Zygmuntowskiej, dzięki uprzejmości wicedyrektora instytutu doktora Medarda Czobota. Ostatnim akordem serii tych śród w 1989 r. było

---

⁷ Edward Szpilewski (1935–2017) – jeden z głównych inicjatorów UPW, niedługo potem obejmował stanowiska profesora na uniwersytetach w Szczecinie, w Kowieńskim Uniwersytecie Technologicznym i najdłużej pracował na stanowisku dyrektora Instytutu Informatyki Uniwersytetu w Białymstoku, wybitnie przyczynił się do powołania filii w Wilnie, aby pracować w rodzinnym mieście.

Symposium Naukowo-Literackie w byłym pałacu Biskupim w Werkach (wtedy był to „Dom Naukowców” Litewskiej Akademii Nauk). Wydarzenia te przyciągały licznych intelektualistów z Wilna i nie tylko.

Wreszcie nadszedł czas wzięcia udziału w III Kongresie Uczonych Polskiego Pochodzenia, którego sesje odbywały się w Warszawie, Pułtusk i Krakowie. W Warszawie, w Zamku Królewskim, przed audytorium z całego świata jako prezes SNPL wygłosiłem 15-minutowy referat o stanie oświaty i nauki Polaków na Litwie (Fot. 2). Przyjęty został on jako rewelacja: oto nowe pokolenie uczonych polskich, wyrosłe na ziemi wyjąłwionej przez II wojnę światową oraz powojenne deportacje i „repatriacje”.

Fot. 2. 17 lipca 1989 roku. Zamek Królewski w Warszawie. III Kongres Uczonych Polskiego Pochodzenia. Prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy Romuald Brazis referuje o stanie oświaty i nauki polskiej na Litwie. Przewodniczy prof. Aleksander Gieysztor.

Źródło: archiwum prof. dr. hab. R. Brazisa.

Pokolenie zorganizowane, świadome swej misji społecznej. Pozyskałem dla naszego Stowarzyszenia sympatyków i przyjaciół z wielu krajów.

Niedługo po tym swymi wykładami gościnnymi poszerzyli nasze wileńskie horyzonty z zakresu filologii – profesor Uniwersytetu Warszawskiego Stanisław Frybes (1922–2013), z zakresu filologii i prawa – profesor Jerzy Pieńkos (1932–2003), z zakresu socjologii – profesor Jerzy Smolicz (1935–2007) z Uniwersytetu w Adelaidzie (Australia), z zakresu filozofii – rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ks. prof. Mieczysław Albert Maria Krąpiec OP (1921–2008) i wielu innych znakomitych uczonych.

Nie mogę nie wspomnieć uczestnictwa w historycznym wydarzeniu, które miało miejsce po powrocie z kongresu: w dn. 23 sierpnia 1989 r. staliśmy ramię przy ramieniu ze znajomymi i nieznanymi w 600-kilometrowym i 2-milionowym „żywym łańcuchu”, tworzonym przez ludzi z Litwy, Łotwy i Estonii, aby wyrazić swoje NIE wobec paktu Ribbentrop–Mołotowa, na mocy którego przed 50 laty odebrano nam niepodległość.

Tymczasem nasza codzienność wileńska wołała o działania systemowe. Nauczycieli dla szkół z polskim językiem nauczania na przełomie lat 1989/1990 kształcił Wileński Instytut Pedagogiczny z Katedrą Filologii Polskiej na Wydziale Sławistyki, a na Wydziale Przyrodniczo-Technicznym była grupa akademicka technologii z nominalnie polskim językiem wykładowym, ale realnie zastępowanym przez rosyjski.

Wraz z członkiem Zarządu SNPL Edwardem Szpilewskim pytaliśmy władze rektorskie i senat tej uczelni o możliwości powołania wydziału kształcenia nauczycieli polskich różnych specjalności, aby mogli swobodnie władać terminologią polską, a terminologię litewską opanować w ogólnouczelnianych laboratoriach (fizyki, biologii, chemii), w salach wychowania fizycznego etc. Uzyskaliśmy jedynie zgodę władz uczelni na prowadzenie wykładów i ćwiczeń dla owej grupy przyszłych nauczycieli technologii, dopóki taka będzie istnieć. Od jesieni 1989 r. przystąpiliśmy do pracy: Romuald Brazis posiadający kwalifikacje nauczyciela fizyki i przedmiotów ogólnotechnicznych oraz ze stopniem naukowym doktora habilitowanego z dziedziny fizyki eksperymentalnej wykładał metodykę szkolnych pracowni technicznych, a dr Piotr Szulski – ergonomię oraz bezpieczeństwo i higienę pracy. Było to wyzwanie dla nas i dla studentów nietrudne, ale nieco uciążliwe, gdyż trzeba było wyszperać i opanować polskie odpowiedniki nazw setek narzędzi i terminów technicznych.

W dn. 11 marca 1990 r. podczas ćwiczeń laboratoryjnych ze studentami słuchałem radia, czekałem na wiadomości z Rady Najwyższej Litewskiej SRR. I oto słyszę uchwałę: nie ma już Litewskiej SRR, odtąd ma być niepodległa Republika Litewska! Wśród sygnatariuszy był wiceprezes SNPL dr Medard Czobot. Nie zawiódł! Później wiele razy pomagał nam, zwłaszcza w rozwiązywaniu problemów dotyczących kształcenia medycznego⁸.

Start konferencji z serii „Nauka a jakość życia” i czasopism „Studium Vilnense”

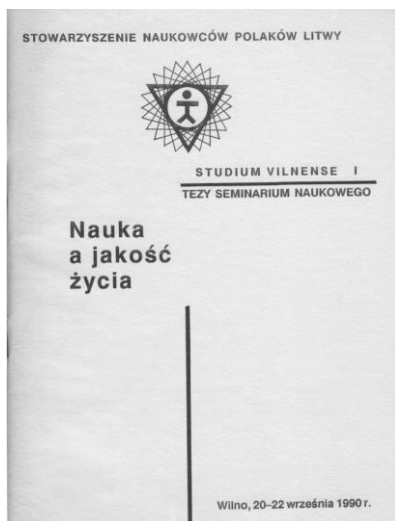
Mając już wielu przyjaciół uczonych na świecie, marzyliśmy o zorganizowaniu konferencji międzynarodowej o charakterze wielodyscyplinarnym ze względu na skład osobowy naszego Stowarzyszenia. Był to okres, kiedy jedni zagraniczni przyjaciele mieli problemy wizowe, inni obawiali się wielkiego zamieszania w chylącym się ku upadkowi Związku Radzieckim, a nawet zbrojnego ataku na Litwę. W Wilnie jeszcze wtedy stały sowieckie czołgi. Nazwaliśmy więc to wydarzenie skromnie – 1. Seminarium Naukowe „Nauka a jakość życia” i wyznaczyliśmy termin 20–22 września 1990 r. Niemniej jednak skala tego wydarzenia okazała się godna miana międzynarodowej konferencji: uczestniczyli w niej naukowcy z Litwy, Polski, Kanady...

Wsparcia finansowego konferencji udzielił Rząd Republiki Litewskiej – Premier Kazimiera Danutė Prunskienė, dr hab. ekonomii, Sygnatariuszka Aktu 11 Marca. Z kolei Sygnatariusz Medard Czobot był członkiem Rady Programowej konferencji. Sygnatariusz Czesław Okińczyc oraz wiceminister Edukacji Narodowej RP prof. dr hab. Andrzej Janowski i wiceminister Oświaty i Nauki RL prof. dr hab. Vincentas Dienys zabierali głos podczas inauguracji. Byli obecni, zadawali pytania i wyrażali swoje opinie: Ludwik Młyński, kierownik wydziału oświaty rejonu wileńskiego, inni przedstawiciele samorządów lokalnych, prezes Związku Polaków na Litwie Jan Sienkiewicz, lekarz Władysław Mieczkowski, prezes Koła Medyków ZPL oraz członkini tegoż koła Bronisława Siwicka, ordynator działu w szpitalu „Czerwonego Krzyża”, przedstawiciele

---

⁸ Dr Medard Czobot po latach oddalił się od spraw polskich, zasiadał w Sejmie RL z ramienia innych partii, potem zgodnie ze swym powołaniem lekarza-gerontologa założył litewski Uniwersytet Trzeciego Wieku, nazwany po śmierci Jego imieniem.

Fot. 3. Okładka pierwszego numeru czasopisma „Studium Vilnense”. Odpowiedzialni za wydanie: Romuald Brazis (redaktor), Stanisław Majewski, Edward Szpilewski. Skład komputerowy: „Magazyn Wileński”. Okładka: Piotr Szulski.

Źródło: archiwum prof. dr. hab. R. Brazisa.

le innych nowo powstałych organizacji polskich na Litwie, dyrektorzy szkół i nauczyciele, lekarze, dziennikarze. Tu właśnie aspirujący do studiów doktoranckich młodzi wilanianie: lekarze Joanna Bumbul i Jadwiga Silko, farmakolog Maria Stasiulewicz, historycy Jan Sawicki i Henryka Ilgiewicz oraz inni spotkali swoich potencjalnych opiekunów naukowych: prof. Marię Henneberg, prof. Sławomira Kalembkę, prof. Eugeniusza Czaplejewicza, ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego i in. Pierwsza Konferencja miała doniosłe znaczenie programowe, do dziś aktualne dla SNPL i całej społeczności polskiej na Litwie. Podjęła uchwałę o potrzebie powołania polskiej wyższej uczelni, a nawet przez aklamację wybrała rektora-organizatora uczelni (Romualda Brazisa) i prorektora (Zygmunta Mackiewicza⁹), ale to już osobny rozdział.

---

⁹ Dr Zygmunt Mackiewicz habilitował się w 1991 r., oddalił się od UPW i SNPL, obejmował stanowiska profesora histologii na uniwersytetach litewskich, a także w Polsce, w Finlandii, w latach 1996–2000 był posłem na Sejm RL z listy partii konserwatystów, obecnie (2020) czynny naukowo w Centrum Medycyny Innowacyjnej w Wilnie, zawsze przystojny i miły.

O treści Konferencji można sądzić ze skromnej broszury (Fot. 3), zawierającej streszczenia referatów tylko 35 uczestników, którzy wcześniej nadesłali rękopisy. Tą broszurą zapoczątkowaliśmy serię czasopism wielodyscyplinarnych pod łacińskim tytułem „*Studium Vilnense*”¹⁰, nawiązującym do niegdyś wydawanego przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk czasopisma „*Ateneum Wileńskie*”. Spis treści pierwszego numeru podają tu zgrupowany w pięciu blokach tematycznych, lakonicznie szkicując późniejsze drogi uczestników. Dla lepszej widoczności imiona i nazwiska obywateli Litwy wyróżniłem pogrubioną czcionką.

a) Koncepcje szkolnictwa polskiego na Litwie w roku 1990

Romuald Brazis (Wilno): *Stan szkolnictwa polskiego na Litwie i perspektywy wskrzeszenia uczelni wyższej*, s. 3–4.

Artur Płoszto (Redakcja dwutygodnika „*Nasza Gazeta*”, Wilno): *Polskie liceum społeczne na Litwie*, s. 14.

Irena Wasilewskiene (Średnia Szkoła im. Władysława Syrokomli, Wilno): *Tezy o polskiej szkole narodowej*, s. 15–16.

Alicja Nagórko (Uniwersytet Warszawski): *O nowy model polonistyki Wileńskiej*, s. 16.

Eugeniusz Wasilewski: *O nowy model wykładania przedmiotów filozoficznych na polonistyce Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego*, s. 17–18.

Stanisław Majewski (Centrum Obliczeniowe Banku Przemysłowo-Budowlanego, Wilno): *Komputeryzacja banków i kształcenie kadry*, s. 52–53.

Aleksander Sokolowski (Wileński Instytut Pedagogiczny): *Współczesne wzory wychowania w duchu kultury, tradycji i obyczajów narodowych w polskiej szkole na Litwie*, s. 18–19.

Miryna Kutysz (Uniwersytet Wileński): *Wykładanie języka polskiego dla Litwinów*, s. 19–20.

---

¹⁰ Seria wielodyscyplinarna „*Studium Vilnense*” zakończyła się tomem 9 w 2000 r., zawierającym artykuły 155 autorów z dziedzin humanistyki, technologii, medycyny, ekologii, prawa. Zamiast niej decyzją nowego Prezesa i Zarządu SNPL rozpoczęto wydawanie „*Rocznika SNPL*” o profilu społeczno-politologicznym. Od 2003 r. ukazuje się nowa seria – „*Studium Vilnense A*” – wydawnictwa USP.V. Do 2020 r. ukazało się drukiem 17 tomów nowej serii. Dostępne są w Bibliotece Narodowej Martynasa Mažvydasa i w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego.

Maria Butrymowicz (Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kraków, i Instytut Doskonalenia Nauczycieli, Wilno): *Potrzeby edukacyjne Wileńszczyzny a współpraca naukowa z Polską*, s. 23–24.

Wojciech Podgórski (Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa): „*Polski i Litwy dłoń zespolona*”. *Jakie wartości literatury i kultury ojczystej powinny być szczególnie atrakcyjne dla uczniów narodowej szkoły polskiej na Litwie*, s. 25–26.

Maria Krupowies (Wilno): *Folklor Wileńszczyzny jako element kształtowania świadomości krajowej*, s. 32–33.

Halina Kobeckaitė (Departament Narodowości Republiki Litewskiej): *Wzajemne oddziaływanie kultur*, s. 30–31.

Swój referat przygotowałem na podstawie własnej analizy podziału nauczycieli w szkołach rejonu sołecznickiego według wieku, kwalifikacji zawodowej i nauczanego przedmiotu, jak również podziału liczby uczniów według klas w szkołach z polskim językiem nauczania w roku szkolnym 1989/1990, na podstawie tej analizy określiłem perspektywiczną potrzebę kształcenia nauczycieli¹¹. Redaktor Jan Sienkiewicz w „Magazynie Wileńskim” (nr 17) nadał mojemu artykułowi nazwę wprost: *Polska uczelnia jest potrzebna*. Pozostał zawsze wierny tej idei, rzucając się we wciąż nowe wiry spraw politycznych¹². Natomiast Artur Płockszto, podówczas redaktor dwutygodnika ZPL „Nasza Gazeta”, lansując umiarkowaną ideę polskiego społecznego liceum, wierzył, że tą drogą można przygotować młodzież do poziomu zapewniającego wygranie konkursu na studia na dowolnym uniwersytecie¹³. Dr Stanisław Majewski, pionier komputeryzacji banków na Litwie, został płomiennym promotorem studiów na kierunku ekonomii i prawa Uniwersytetu Polskiego w Wilnie (UPW) przy SNPL, jak również organizatorem kształcenia praktyków biznesu w ramach kursów, zapraszając lektorów spośród najwybitniejszych ekonomistów Polski i Litwy. Irena

---

¹¹ Szczegółowe wyniki badań zostały zamieszczone na łamach „Kuriera Wileńskiego” (1990, nr 71, s. 2) i „Magazynu Wileńskiego” (1990, nr 17, s. 1). Wspólny artykuł Romualda Brazisa i Mirosława Bumbula zamieścił „Magazyn Wileński” (1990, nr 9, s. 1–3).

¹² Jan Sienkiewicz był współzałożycielem i pierwszym prezesem Akcji Wyborczej Polaków na Litwie, posłem na Sejm RL (1997–2000), radnym m. Wilna.

¹³ Artur Płockszto, wybrany do Sejmu RL w 1992 r. z ramienia ZPL, od 1996 r. – z listy Demokratycznej Partii Pracy, potem od 2000 r. – z listy Litewskiej Partii Socjaldemokratycznej. W 2004 r. piastował stanowisko deputowanego w Parlamencie Europejskim, w 2007 r. mianowany sekretarzem Ministerstwa Ochrony Kraju RL, obecnie wykładowca w Litewskiej Akademii Wojskowej Generała Jonasa Žemaitisa.

Wasilewskie – filolog-lituanista uczyła młodzież szkolną i studentów UPW jęz. litewskiego. Dr filozofii Eugeniusz Wasilewski, jeden ze współzałożycieli UPW, później *Universitas Studiorum Polona Vilnensis* (USPV), dziekan Wydziału Humanistycznego UPW, pozostał wierny nauce i uczelni jako niezrównany badacz i znawca dziedzictwa wileńskiego w zakresie filozofii medycyny oraz filozofii prawa. Fyzyk, poeta i dr nauk pedagogicznych Aleksander Sokołowski jeszcze w 1989 r. założył Sekcję Literatów Polskich przy Związku Pisarzy Litwy, wykładał historię pedagogiki dla studentów Instytutu Pedagogicznego i UPW przy SNPL, USPV. Dr pedagogiki Maria Butrymowicz, pracując w Litewskim Instytucie Doskonalenia Nauczycieli w Wilnie, w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie i na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, wypromowała kilkuset magistrów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Maria Krupowies swój wykład ilustrowała, wykonując pod akompaniament gitary pieśni z terenów Wileńszczyzny w językach polskim, litewskim, białoruskim oraz jidysz. W 1999 r. obroniła ona doktorat z muzykologii w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie, wróciła na Litwę. Przez jakiś czas pracowała na Uniwersytecie Wileńskim, w Centrum Badań Judaistycznych, później wyjechała do USA. Obecnie jest znaną na świecie wykonawczynią pieśni żydowskich. Doktor filozofii Halina Kobeckaitė, wówczas Prezes Wspólnoty Kultury Karaimów Litwy i Dyrektor Generalny Departamentu ds. Narodowości w Rządzie RL, później Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny RL w Estonii (1994–1997), w Turcji (1997–2004) łącznie z poselstwem na Azerbejdżan i Uzbekistan (od 2001) oraz w Finlandii (2007–2011), doskonale włada m.in. językiem polskim i pozostaje przyjazna dla naszych inicjatyw naukowych i edukacyjnych.

b) Dzieje oświaty i kultury

Stawomir Kalembka (UMK, Toruń): *Nauczanie uniwersyteckie a uprawianie nauki w świetle tradycji akademickiej*, s. 4–5.

Henryka Ilgiewicz (Instytut Filozofii, Historii i Prawa Litewskiej AN): *Uczeni polscy o roli szkoły w epoce przyjęcia chrześcijaństwa na Litwie*, s. 6.

Regina Jakubėnas (Wileński Instytut Pedagogiczny): *Rozpowszechnienie się idei Oświecenia w Wielkim Księstwie Litewskim*, s. 7–8.

Janina Klimaszauskaitė (Wilno): *Ośrodki kultury humanizmu i jego rozpowszechnienie w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI wieku*, s. 8–10.

Eugeniusz Wasilewski (Instytut Filozofii, Socjologii i Prawa Litewskiej Akademii Nauk): *Koncepcje pedagogiczne Jana i Jędrzeja Śniadeczych*, s. 10–11.

Maria Barbara Pechowiak (Topolska) (Zakład Badań nad Polonią Zagraniczną PAN, Poznań): *Litwa i Białoruś w polskich współczesnych podręcznikach historii*, s. 26–27.

Tadeusz Wiloch (Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego PAN): *Badania pedeutologiczne w Polsce*, s. 14.

Mieczysław Jackiewicz (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie): *Dorobek i perspektywy rozwoju lituanistyki w Polsce*, s. 20–23.

Eugeniusz Czaplejewicz (Uniwersytet Warszawski): *Polska literatura lagrowa jako fenomen kulturowy*, s. 28–29.

Niestety, znów nie mam informacji o losach wszystkich autorów, ale wymienię kilku z nich. Prof. dr hab. Sławomir Kalembka (1936–2009) – z urodzenia wilnianin, był inicjatorem i prezesem ogólnopolskiego Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, założonego w 1989 r. i wspierającego inicjatywy akademickie SNPL do dziś¹⁴. Rektor UMK i uczoney-historyk, zauważył spośród uczestników-słuchaczy naszej pierwszej konferencji młodych utalentowanych magistrów z Wileńszczyzny i wypromował ich na doktorów nauk: Jana Sawickiego (1998), któremu jednak zły los kompletnie odebrał zdrowie, oraz Lilianę Narkowicz (2003), późniejszą autorkę wielu poczytnych książek z historii, ubranych w szatę literatury pięknej. Wtedy jeszcze magister Henryka Ilgiewicz swoim referatem zwróciła na siebie uwagę historyków z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i po krótkich studiach doktoranckich obroniła tam doktorat z historii już w 1992 r., a habilitację w 2007 r., cały czas pracując naukowo i dydaktycznie w Wilnie. Regina Jakubėnas obroniła doktorat w 2002 r. w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie, pracuje naukowo i dydaktycznie w Centrum Polonistycznym Uniwersytetu Wileńskiego. Dr Mieczysław Jackiewicz, obywatel Polski rodem spod Wilna, w 1994 r. habilitował się, uzyskał tytuł profesora zwyczajnego w 1998 r., piastował stanowisko Konsula Generalnego RP w Wilnie (1998–2002), jest autorem licznych monografii, m.in. o kulturze i ludziach z Wileńszczyzny.

---

¹⁴ Prezesem TMWZW jest kapitan żeglugi wielkiej Józef Szyłejko, rodem z powiatu święciańskiego.

c) Demografia i statystyka

Alina Wiszniewska (Wilno): *Zmiany demograficzne narodowości polskiej w okolicach Wilna*, s. 27–28.

Henryk Juchniewicz (redakcja dziennika „Kurier Wileński”): *Oddziaływanie urbanizacji na środowisko społeczne*, s. 23–24.

Jadwiga Prowłocka (Samorząd Rejonu Solecznickiego, Soleczniki): *Formowanie budżetu rejonowego a możliwości kształcenia specjalistów*, s. 53–54.

Romuald Brazis (Wilno): *O humanistyczne ukierunkowanie statystyk*, s. 55–57.

Nieznane mi są dalsze drogi naukowe A. Wiszniewskiej, H. Juchniewicza i J. Prowłockiej, tylko zaznaczyć pragnę trafność ich wniosków ze statystyk, zwłaszcza J. Prowłockiej, która wykazała, jak trudno było samorządom lokalnym realizować samorządność, „wykroić” finanse na cele kształcenia, gdy prawie o wszystkim decydowały władze centralne. Czy teraz jest lepiej? Spoglądając na moje własne dezyderaty o potrzebie humanizacji statystyk sprzed trzydziestu lat, spostrzegam, że pozostają one aktualne, bo prawie nic się w tej dziedzinie nie zmieniło.

d) Zagadnienia ochrony zdrowia

Jan Jaszczanin (Litewski Instytut Wychowania Fizycznego w Kownie): *O celowości prowadzenia badań zdrowotności dzieci w wieku szkolnym*, s. 43–44.

Eleonora Ciunienė (Naukowo-Badawczy Instytut Higieny w Wilnie): *Obecne tendencje w zróżnicowaniu spożycia alkoholu na Litwie*, s. 42–43.

Wojciech Stankiewicz (Instytut Fizyki Półprzewodników AN Litwy): *Czujniki ciśnienia na podstawie AlGaAs w medycynie i przemyśle*, s. 39–40.

Ks. Zdzisław Chlewiński (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin): *Psycho-społeczne źródła uprzedzeń etnicznych*, s. 34–35.

Władysław Mieczkowski (Wilno): *Problemy etyki lekarskiej w odradzającym się państwie litewskim*, s. 35–37.

Konstanty Tukało (Klinika Chirurgii Wydziału Pielęgniarstwa Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu): *Potrzeba bezpieczeństwa u chorych leczonych w oddziałach chirurgicznych*,

s. 37, oraz *Hierarchia czynników warunkujących doraźne gojenie się rany pooperacyjnej ustalona na podstawie teorii zbiorów przybliżonych*, s. 38.

Krzysztof Krzystyniak (Département des Sciences Biologiques de l'Université du Québec à Montréal, H3C 3P8 Canada): *Immunotoksykologia i zdrowie ludzkie (Immunotoxicology and human health)*, s. 40–42.

Prof. dr hab. Jan Jaszczanin po konferencji zaangażował się do pracy na uniwersytetach w Polsce, jeszcze wielokrotnie brał udział w spotkaniach naukowych z tego cyklu i zachęcał też innych uczestników. Dr Wojciech Stankiewicz (wraz z żoną Hanną) wybitnie przyczynił się do organizacji I Konferencji i pozostał niezmiennie wysoko cenionym naukowcem w Instytucie Półprzewodników, w Litewskim Narodowym Centrum Nauk Fizycznych i Technologicznych, profesorem Uniwersytetu Technicznego im. Giedymina, niezmiennie czynny w SNPL, został wybrany na Prezesa SNPL (2020). Władysław Mieczkowski podczas konferencji trafnie wskazał na potrzebę znajomości języka polskiego wśród lekarzy i pielęgniarek pracujących w Wilnie, ale od realizacji się oddalił, **trudu organizacji kształcenia medyków w języku polskim podjęła się dopiero doktor Bronisława Siwicka**, prezes Polskiego Stowarzyszenia Medycznego na Litwie (PSML). Udało się jej wspólnie z SNPL – przy poparciu Departamentu ds. Narodowości – utworzyć w litewskiej Szkole Pielęgniarstwa grupy z polskim językiem wykładowym¹⁵. Wykształcono kilkadziesiąt pielęgniarek z myślą o pracy w szpitalach na Litwie¹⁶, poza tym kilkadziesiąt osób przygotowano też do studiów medycznych (łącznie ze stomatologią) w Polsce¹⁷. Wychowankowie wspominają o tym z wdzięcznością¹⁸.

---

¹⁵ Spośród członków SNPL wykłady i seminaria prowadzili dr Emilia Iwaszkiewicz (chemia) i dr Eugeniusz Wasilewski (filozofia medycyny).

¹⁶ Siwicka Bronisława, *Wykorzystana szansa kształcenia medycznego młodzieży z Wileńszczyzny poprzez organizację Polskiego Uniwersytetu w Wilnie w latach 1991–1997*, „Studium Vilnense A”, vol. 15, precursor, 2017, s. 38–40.

¹⁷ Siwicka Bronisława, *Idea Uniwersytetu Polskiego w Wilnie i jej wpływ na kształcenie medyczne na Wileńszczyźnie w latach 1991–1997*, „Studium Vilnense A”, vol. 12, nr 2, 2015, s. 9–10.

¹⁸ Posmyk Renata, Sielicka Danuta, Komarowska Barbara, Zielińska Edyta, Trzeciak-Supeł Eryka, *25 lat minęło – gdzie jesteśmy i kim jesteśmy?*, „Studium Vilnense A”, vol. 15, precursor, 2017, s. 32–33.

e) Ergonomia i sozologia

Stanisław Zalejski (Naczelna Organizacja Techniczna, Kalisz): *Ochrona i system organizacji pracy osób niepełnosprawnych*, s. 44–45.

Piotr Szulski (Instytut Wzornictwa Przemysłowego w Wilnie): *Praca z komputerem a zdrowie*, s. 45–47.

Ryszard Kuźmo (Wilno). *Przemiany w warunkach sanitaryjno-higienicznych i ekologicznych w zakładzie „Kaitra”*, s. 47–49.

Marian Grygorowicz (Instytut Chemii i Technologii Chemicznej Litewskiej Akademii Nauk): *Małoodpadowa i bezodpadowa galwanotechnika*, s. 49–50.

O doktorze nauk technicznych, inżynierze łączności Piotrze Szulskim już wzmiankowałem. Dr Ryszard Kuźmo po zakończeniu działalności pedagogicznej w UPW przy SNPL pozostał wierny nauce, założył Polski Uniwersytet Trzeciego Wieku w Wilnie, którego jest rektorem (2020). Dr Marian Grygorowicz wspierał SNPL, angażując jej członków do wielu projektów naukowo-badawczych z dziedziny technologii chemicznych, a po śmierci brata objął kierownictwo Akademią Trzeciego Wieku, znakomicie realizując w Wilnie projekty wielodyscyplinarne, łączące intelektualistów polskich, litewskich, białoruskich (2020).

Błogosławieństwo

Poniekąd ostatnim akordem I Konferencji była jej prezentacja w Watykanie, w dn. 27–30 października 1990 r., na Pierwszej Konferencji „Kraj–Emigracja”, w której wzięły udział wybitne osobistości z całego świata. Wręczyłem naszą skromną broszurkę Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II, informując o powstaniu Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy i prosząc o błogosławieństwo dla naszej pracy na rzecz oświaty i nauki. „Z całego serca błogosławię” – powiedział Ojciec Święty (Fot. 4).

Rok 1991 – rok próby

13 stycznia 1991 r. ruszył atak sowieckich czołgów na Dom Prasy, gdzie mieściła się m.in. redakcja „Kurieria Wileńskiego” oraz na Centrum Techniczne Radia i Telewizji RL. Z nominacji przez Sejm RL byłem wówczas członkiem Rady Radia i Telewizji Litewskiej (z takim jedynie pożytkiem, że poparłem wniosek Czesława Okinczyca o uruchomienie

Fot. 4. 29 października 1990 roku, Watykan. Prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy Romuald Brazis wręcza pierwszy zeszyt *Studium Vilnense* Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II w obecności Marszałka Senatu RP Andrzeja Stelmachowskiego, prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”.

Źródło: archiwum prof. dr. hab. R. Brazisa. Foto: Arturo Mari, *L'Osservatore Romano*.

Radia „Znad Wilii”). W okresie okupacji budynków RTV posiedzenia Rady odbywały się w lokalu przy ul. Wileńskiej, a dla redakcji „Kurier Wileńskiego” redaktor naczelny Zbigniew Balcewicz, Sygnatariusz Aktu 11 Marca, otrzymał tymczasowe lokum przy ul. Subocz 5, które miało spełnić historyczną rolę również dla SNPL. Nasze Stowarzyszenie nie miało wówczas żadnego stałego miejsca spotkań. Prowadziliśmy prace zdalnie, jak dziś w czasie pandemii COVID-19: każdy w swym mieszkaniu, w miejscu pracy, gdziekolwiek się dało. W dni próby przede wszystkim wyraziliśmy solidarność z Litwinami, uczestnicząc w żywym murze obrony Sejmu RL. Pamiętam, jak w wielotysięcznej rzeszy obrońców stojący obok mnie Litwin przybyły gdzieś z prowincji zapytał, co to za flaga zamocowana na słupie obok litewskiej powiewa nad głową? „Biało-czerwona – to polska” – powiedziałem, a widząc jego zaskoczenie tym, że

Polacy są po tej samej stronie, co on, dodałem: „Patrz, tam na piramidzie fontanny stoi cała grupa z biało-czerwonymi flagami, to Jan Sienkiewicz ze Związku Polaków Litwy”. Wieczorem w imieniu SNPL podpisałem wspólny apel prezesów organizacji pozarządowych do Michaiła Gorbaczowa o zaprzestanie agresji. Później razem z kolegami Litwinami z Instytutu Fizyki Półprzewodników stałem w mroźne styczniowe noce na warcie przy wjeździe na terytorium zabarykadowanego Sejmu, aby sygnalizować o ewentualnym ruchu wojska przez most i wzdłuż Wilii.

Na początku 1991 r. ukazała się Ustawa o nauce i studiach RL, zakładająca podstawy demokracji w tej dziedzinie, m.in. zapewniająca możliwość powoływania niepaństwowych uczelni wyższych. W lutym 1991 r., prezesi trzech organizacji: ZPL (J. Sienkiewicz), SNPL (R. Brazis) i Fundacji Kultury Polskiej na Litwie im. Józefa Montwiłła (H. Sosnowski) złożyli do Rady Najwyższej RL i do Rządu RL petycję o powołanie – zgodnie ze wspomnianą ustawą – niepaństwowej polskiej uczelni. Otrzymaliśmy pozytywne odpowiedzi, ale wiceminister Oświaty i Nauki przy spotkaniu zapytał mnie, skąd jest pewność, że ktoś chciałby na tej uczelni studiować? Pokazałem wyniki badań przeprowadzonych przez redakcję „Kurieria Wileńskiego” – około 250 oryginalnych wypełnionych ankiet, przysłanych drogą pocztową. Przygotowaliśmy więc siłami Rady Założycielskiej (tzn. członków SNPL) projekt statutu oraz programy uczelni i przekazaliśmy premierowi do na rejestracji. W lipcu–sierpniu 1991 r. zaczęły docierać do mnie (drogą pocztową i telefonicznie) pytania od osób, które wzięły udział w ankietowaniu): kiedy rozpoczniemy studia? Znow więc kołotaliśmy do drzwi Rządu RL, czekając na odpowiedź. Owszem, znow otrzymaliśmy odpowiedź pozytywną, ale okazało się, że o programach ma decydować Rada Naukowa Litwy, która nie została jeszcze powołana (!). Odpowiedziałem, że ludzie rozumieją to jako złą wolę, nie można przecież gasić zapału młodzieży garnącej się do nauki. Stało na tym, że we wrześniu 1991 r. Rząd RL osobną uchwałą przyznał dla SNPL symboliczną dotację rządu stu dolarów na dokonanie analizy koncepcji polskiej pozarządowej uczelni wyższej.

3 października 1991 r. rozpoczęliśmy „owe badanie” w formie inauguracji Uniwersytetu Polskiego w Wilnie przy SNPL, która się odbyła w sali Gimnazjum im. Adama Mickiewicza. Zajęcia, jako kursy przygotowawcze, odbywały się w lokalach szkół im. Władysława Syrokomli, im. Joachima Lelewela i in. Po powrocie redakcji „Kurieria Wileńskiego” do

Domu Prasy, na przełomie lat 1991/1992, redaktor naczelny Zbigniew Balcewicz tymczasowo udostępnił dla SNPL lokale przy ul. Subocz 5.

Tu m.in. nasi studenci nawiązywali tak potrzebne dla Litwy kontakty euroatlantyckie – poprzez letnie szkoły języków: niemieckiego (prowadzili wykładowcy z Austrii i Szwajcarii) oraz angielskiego (prowadzili studenci z University of Notre Dame, USA), tu się zorganizowała grupa studentów z Wilna na międzynarodowe szkolenie we Florencji, na zaproszenie Fundazione Romualdo del Bianco.

Prof. dr hab. Hipolit Mogilnicki wspólnie z adiunktem Zenonem Żukowskim założyli tu pracownię grafiki i malarstwa, swoim doświadczeniem dzielił się ze studentami i Aleksander Żyndul, i niektórzy plastycy litewscy. Tu były początki pracowni komputerowej, tu były gromadzone wielotysięczne już zbiory biblioteczne. Na przełomie lat 1997/1998 do etatowej pracy na UPW przy SNPL przyszło młode pokolenie doktorów nauk – politolog Jarosław Wołkonowski (mgr radiofizyki z wykształcenia, objął kierownictwo pracownią komputerową) i historyk Irena Mikłaszewicz (kierowała biblioteką, obsługując ponad sześciuset czytelników z Wilna).

Pierwszym wykładowcą katechezy w 1991 r. był Jan Gabriel Mincewicz¹⁹, mający list polecający od biskupa Juozasa Tunaitisa, pierwszym kapelanem akademickim był ks. Dariusz Stańczyk, później ks. Józef Aszkiełowicz. Uniwersytet Polski w Wilnie przy SNPL był postrzegany publicznie przez udział w pielgrzymkach, w zlotach turystycznych, zawodach sportowych (np. o Puchar Rektora Uniwersytetu Polskiego w Wilnie w koszykówce) i oczywiście przez organizowanie konferencji naukowych, pobudzanie ducha twórczości.

Budowanie własnej bazy

Na wiadomość o założeniu Uniwersytetu Polskiego w Wilnie przy SNPL w Wilnie zaczęło nadchodzić wsparcie z Polski, Australii, Kanady, zawiązały się Towarzystwa Przyjaciół UPW w Anglii, w Austrii, w USA. Ambasadorami Uniwersytetu Polskiego w Wilnie za granicą byli: mec. Zbigniew Gryszkiewicz, Walery E. Choroszewski, Franciszek Kosowicz,

---

¹⁹ Dr teologii Jan Gabriel Mincewicz (1938–2016) – dyrygent chóru, kompozytor, badacz i animator kultury muzycznej Wileńszczyzny, prezes ZPL (1991–1994), poseł na Sejm RL (1992–2004).

Kazimierz Rybałtowski, Jerzy Przyłuski, Janusz Kudła, Kazimierz Wojczys, bracia Zbigniew i Zdzisław Samborscy, Adam Chajewski, Józef Szyłejko i ... Anna Krepstul z Taboryszek – nie osobiście, ale przez swoje obrazy, wędrujące w świat, pobudzając do niesienia pomocy. Ambasadorem zbiorowym był Reprezentacyjny Polski Zespół Pieśni i Tańca „Wileńszczyzna”, założony jeszcze w 1980 r. przez Jana G. Mincewicza²⁰. Zapraszany na występy gościnne do wymienionych krajów, swym wysokim poziomem artystycznym podbijał serca naszych przyjaciół. Ze środków pomocowych zakupiliśmy mieszkania dla zakwaterowania wizytujących naukowców oraz budynek przy ul. Aguonų (Makowej) 22. Dokonałiśmy remontów tego budynku i przenieśliśmy się tam z siedziby przy ul. Subocz 5. W dn. 18 maja 1998 r. w ramach Ustawy o instytucjach użyteczności publicznej zarejestrowaliśmy samodzielną osobowość prawną uczelni pod dopuszczalną przez litewski urząd nazewnictwa łańciską nazwą *Universitas Studiorum Polona Vilnensis*.

Refleksje

Powołane w 1989 r. (w 50. rocznicę napaści ZSRR i Rzeszy Niemieckiej na Polskę oraz zamknięcia Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie) Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy nie ograniczyło się do roli klubu dyskusyjnego, ale podjęło się superzadania społecznego – zorganizowania kształcenia uniwersyteckiego. Stworzyło atmosferę zachęty najzdolniejszej młodzieży z Wileńszczyzny do podejmowania badań naukowych, obrony doktoratów i habilitacji, z perspektywą zatrudnienia na stanowiskach akademickich. Zyskało sympatie i wsparcie ze strony niezliczonych przyjaciół nauk na świecie²¹. Wyprzedziło jednak o dziesięciolecie rozwój świadomości polityków, którzy okazali się niegotowi do zaakceptowania naszych inicjatyw oddolnych.

Na tej nucie kończę refleksje z okresu mojej prezesury w SNPL. W listopadzie 1998 r. kadencję rozpoczął nowy Prezes, należący do drugiego pokolenia naukowców Polaków Litwy – dr Jarosław Wołkonowski. Obecnie (w 2020 r.) do SNPL przystąpili już doktorzy nauk z trzeciego pokolenia.

---

²⁰ Dzieło Jana Mincewicza w zakresie kierownictwa zespołem „Wileńszczyzna” kontynuuje wokalistka i dyrygent chóru Natalia Sosnowska, dr nauk medycznych.

²¹ Zob.: Znajdziłowska Barbara, *Nowi Filomaci*, „Magazyn Wileński”, 1990, 19, s. 1–6.

Podziękowanie

Pragnę ogarnąć przyjaznym ramieniem wszystkich, z kim dane mi było iść przez te wszystkie próby, proszę o przebaczenie tak liczne i wierne ideałom osoby, których imion i nazwisk nie nazwałem, lub których zawiodłem, wyrażam moje przebaczenie tym, którzy mnie nie zrozumieli lub zawiedli. Darzę wdzięczną pamięcią te bratnie dusze, które odeszły do Pana, życzę zdrowia i twórczego natchnienia młodym członkom SNPL, których dzięki Bogu przybywa.